

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Motinystės žiedai

Gegužės mėnuo, apgaubtas baltažiedžio vaismedžių žydėjimo ir tamsėjančios, bręstančios medžių žalumos, liudija ne tik išsi-skleidžiančią gamtos pilnatvę. Šis pavasario mėnuo kupinas švento, šiek tiek liūdno ir skausmingo, ilgesingo ir ramaus grožio. Kartais net užgniaužiančio kvapą – tada imi ir pagalvoji, kad jeigu vi-sa tai tik blankus idėjos atspindys, kito pasaulio, kuriam esame skirti, provaizdis – koks tas nematomas mūsų fiziniams akims pasaulis turėtų būti sukrečiantis, koks nuostabus!..

Bet argi jis galėtų būti kitoks, jeigu jame nebebus neapykantos, o viešpataus tik Meilė? Meilė, kuri pamiršta pikta ir atleidžia, kuri yra gailestinga ir romi, kuri prakalbina gyvą ir negyvą daiktą, užgydo žaizdas ir paguodžia kenčiančią širdį?.. Meilė, įkūnijanti sugrubusių, nudirbtų ir vis tiek pačių švelniausių motinos rankų prisilietimą ir virstanti metafizine globa – Švč. Mergelės Marijos, Taikos karalienės, visų mūsų Motinos, globa ir rūpesčiu?..

Žydinti gegužė – Motinų mėnuo. Motinų, globojančių mus žemėje ir prisimenan-čių mus danguje. Besimeldžiančių už mus neramiais šiandienos laikais ir godojančių mus ten, kur nerimas jau nebesiekia. Motinų – jaunų ir senų, pragyvenusių savo vai-kus ir jų nesulaukusių, savo meilę ir jėgas skyrusių kitiems, nelaimingiems, pames-tiems, paniekintiems.

Štai todėl motinystė nėra tik fiziologinis instinktas, liudijantis giminės pratešimo būdą, tik biologinis reliktas, kurį galėtų pakeisti kitos, neva modernesnės ir pato-gesnės „technologijos“. Ji, kaip ir tėvystė, yra viena iš žmogaus būties ir gyvenimo at-ramų, kurią pasaulis, apakintas iliuzijos, trokšta pakeisti. Tik visi jo siūlomi pakai-talai atrodo besą labai netvarūs. O kodėl?.. Vienalytės santuokos, surogatinė tėvystė ir motinystė, netgi genetikos eksperimentai, kai vaiko „gamybai“ (skamba ciniškai, bet, deja, tai jau virsta realybe) bandoma pasitelkti vienos lyties genomus ir apsieiti be priešingos lyties, atrodo besą perdėm sudėtingi ir netgi juokingi. Kam eiti tokiu įmantriu keliu, jeigu kelias iš esmės yra labai paprastas ir žinomas kiekvienam žmo-gui?..

Matyt, iliuzija, kad žmogaus ego viskas galima, yra perdėm stipri. Šiai iliuzijai šiandien neretai pasitarnauja ir skambūs lygių galimybių, ir žmogaus teisių, ir tole-rancijos šūkių, nors seniai žinoma, kad visiškos lygiavos tarp žmonių niekada nebuvo ir nebus, tai įrodė visos santvarkos, ir totalitarinės, ir socialistinės. Kita vertus, kiek-viena visuomeninė formacija savaip sustiprina ar susilpnina motinystės ir tėvystės institutą kaip metafizines duotybes: sovietinis socializmas šeimą traktavo kaip sis-temos sraigtelį ir ideologinį vienetą, kapitalizmas – kaip vartotoją ir rinkėją. Tokia traktuotė, galima sakyti, išliko ir iki šių dienų; žinoma, yra tam tikrų pokyčių.

Tačiau motinystė (ir tėvystė) yra metafizinė duotybė; ir mūsų prigimtis tai pui-čiausiai žino. Bet žinojimą galima iškreipti, galbūt – iškreipti netgi prigimtį. Tai vyksta jau tūkstančius metų ir tai nesiliaus iki laikų pabaigos.

Todėl šitą žydintį, baltą gegužės mėnesį tegu šviečia motinystė kaip spindintis vaismedžio žiedas, pilnaviduris, derlingas, šventas.

Renata Šerelytė

efoto.lt nuotr.

MOTINŲ PASAULIS

*Didysis Motinų pasauli,
iš kurio palaimingų iščių
ateina žolė ir vaikas,
žaltys, versmė ir medis.
Didysis Motinų pasauli,
pilnas gimstančių vėjų,
lietaus ir ugnies artumo,
auksinių šešėlių muzikos
sušvitusiam baltam vasario debesų.
Didysis Motinų pasauli,
su saule vienam delne,
su mėnuliu kitam, –
toks nesuprantamas ir teišus,
toks chaotiškas, vienišas ir amžinas, –
saugai savo gyvybės paslaptį,
atsiskleisdamas – lyg netyčia –
vienai akimirksniui
artėjančio pavasario kvapu,
mirštančio žvėries ašara,
širdies tvinksniu,
kuris duoda pradžių choralo skambėjimui.
Kurio vandenyno kriauklė
šių naktį gimė perlas?
Kokiam kryžiui atiduotas
suriko pirmą kartą kūdikis –
taip skaudžiai ir laimingai?*

Janina Degutytė

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2014 metams suteikė 24 000 Lt paramą šeštadieniui „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvių puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Motinystės žiedai • **2-as psl. Aldona Ruseckaitė.** Juozas Almis Jūragis: „Amžinumą nešioju savyje...“/ **Juozas Almis Jūragis.** Laužai liepsnoja • **4-as psl. Algis Vaškevičius.** Dieveniškų istoriniame regioniniame parke – tarsi kitokioje Lietuvoje • **5-as psl. Audronė V. Škiudaitė.** Lietuva – jau brandi valstybė • **6-as psl. Judita Vaičiūnaitė.** Eilėraščiai • **7-as psl. Vilius Dundzila.** Siekiant brandos atestato • **8-as psl. Kultūros kronika**

Kitame numeryje: Viktoro Vizgirdos paroda Druskininkuose „Palendriuos negirdėt Kukučio...“

Juozas Almis Jūragis: „Amžinumą nešioju savyje...”

Juozas Almis Jūragis

Aldona Ruseckaitė

Juozas Almis Jūragis – poetas, redaktorius, vertėjas, paskaitininkas, kultūrininkas – mirė 2014 m. kovo 4 dieną Australijoje, kaip jis pats vadino savo namus – mažame kaimelyje. Nugyventa graži metų virtinė – iškeliavo dangop eidamas 97-uosius. Ir, žinoma, turėjo didelę Dievulio ir mylimos žmonos Lidijos globą, nes iki paskutiniųjų gyvenimo metų buvo šviesaus proto, godus pasaulio grožiui, jo reiškinių stebėjimui ir mažų stebuklų suvokimui: džiaugėsi danguje sušvitusiu žaibu, pražydusiu rožės žiedu, čiulbančiu sparnuočiu, nors senatvė su savo bėdomis kasdien beldėsi į duris. „Dabar mano pasaulis mažas, apimantis tik tai mūsų kiemą. Ir dabar man gera. Turiu dvasinę laisvę, kurios ir išnaudoti nebesuspėju...” (Iš laiško autorei, 2001 03 27). Graži vėlyvoji J. A. Jūragio santuoka. Būdamas našlys, jau perkopęs septynias dešimtis metų, antrą kartą vedė Lidiją, kurią mylėjo, vertino, gerbė, kaip pats prisipažino, jog jiedu vienas į kitą žiūrėdami šypsosi ir visur vaikščioja susikabinę už rankų... „Dabar mes žaidžiame gyvenimą kaip vaikai ir branginame gyvenimą kaip seniai, nes mūsų amžiuje kiekviena nauja diena yra didelė Kūrėjo dovana ir mums suteikta malonė.” (Iš laiško autorei, 2004 10 12).

Tokie šviesūs, kilnūs abipusiai jausmai tikriausiai taip pat ilgino amžių. Man teko laimė dvidešimt metų susirašinėti su Jūragiu, jo laiškuose daug egzistencinės išminties ir pasaulio grožio, kartais ir liūdnoko. „Turiu pratintis prie dar nevyento senatvės laiko. Tik laikas tas nepastovus. Vis kintantis. Ir kaip sako Šventasis Raštas: ‘Kiekvienai dienai užtenka savų vargų’ (Mt, 6, 34). Tame pasakyme svarbiausias žodis ‘vargų’. Mes per visą savo gyvenimą vis prie ko nors pratinamės. Prie senatvės pratintis sudėtingas reikalas. Bet neišvengiamas.” (Iš laiško autorei, 2008 10 08).

J. A. Jūragis gimė 1917 m. spalio 3 dieną

Baltkalnio kaime, Laukuvos valsčiuje, Tauragės apskrityje, ūkininkų šeimoje. Prisimindamas vaikystę, 1972 m. savo autobiografijoje rašė: „Šeimoje buvau jauniausias. Tėvų, ypač motinos, mylimas, lėpinamas ir globojamas, vyresniųjų seserų paikinamas. Turto mūsų namuose nebuvo. Bet meilės buvo daug, ir laimė buvo visus apimanti, pilnutinė. Mus maitinanti žemė, nuo pat vaikystės dirbami laukų darbai, jauki namų aplinkuma, artimųjų meilės ryšiai, gražūs šeimos papročiai, dainos, pasakos, padavimai, draugai, su kuriais kartu užaugau, svajonės ir kalbos, bendruomeninio kaimo gyvenimo nuotykiškai formavo mano būdą, auklėjo dvasią.” O laiške autorei (2004 10 12) dar papildė: „Ak, tie lietuviškieji, žemaitiškieji pavasariai! Mano vaiko metuose taip mažai ko reikėjo, kad laimėje gyvenčiau... Aš tebegyvenu anų pavasarių gyvastingumo apžavėtas. Kokia skurdi ir išvargusi būtų mano širdis svetimos

pakelėse, jei į ją nešviestų gimtinės pavasarių šviesa...”

Autobiografijoje Jūragis jautriai ir subtiliai prisimena tėviškę prie vieškelio, motiną – kaimo šviesuolę, giedotoją, išmokusią iš maldaknygės jį skaityti. Jau gerokai ūgtelėjęs, 1928 m. pradėjo lankyti Laukuvos pradžios mokyklą, o 1933 m. įstojo į Plungės kapucinų gimnaziją – ateitį matė su vienuolio abitu. Mokėsi kartu su Algirdu Mykolu Dobrovolskiu (tėvu Stanislovu – A. R.), „Kartu atbuvoome noviciatą,

Juozas Almis Jūragis savo darbo kabinete

metus iš lotyniško vadovėlio vien tik vokiškai kalbančių mokytoju pasiremami, graužėme filosofiją. Aš neištverčiau, nusivilkau abita, likau šiaip sau žmogum, bet ryšiai su kapuciniais liko glaudūs.” (Iš laiško autorei, 2005 11 16). Beje, ir A.M.Dobrovolskis, ir J. A. Jūragis visą gyvenimą mėgo poetą R. M. Rilke, abu vertė jo eilėraščius iš vokiečių kalbos, mokėjo jų atmintinai.

1944 m. Jūragis pasitraukė į Vakarų ir 1948 m. pasiekė Australijos krantus – visam likusiam gyvenimui. Niekada nebuvo parvažiavęs į Lietuvą, nors savo Tėvynės ilgėjosi, nepamiršo, jos rūpesčiais gyveno. „Širdis ir siela visada alkana ir ištroškusi tėvų dvasinio palikimo ir tos kūrybinės galios, kuri trykšta iš gimtosios žemės.” (1972). Kadangi teko palikti tėviškę ir gyvenimas atsidūrė ant nežinomybės bei klajonių slenksčio, Jūragis sielojosi dėl žlugusių vilčių ir svajonių, netgi vadino save „dingusios kartos žmogumi. (...) Mes buvome žmonės, kurių likimas jau nulemtas, kurių visi tiltai sudėginti...” Tik vėliau, kai Australijoje apsirato, išsikūrė, kai aktyviai pradėjo dirbuotis lietuvių bendruomenėje, pripažino, jog gyvenimas ir svetur gali būti pilnavertis.

Rašyti eilėraščius Juozas Almis pradėjo paauglystėje, 1931 m. išspausdino pirmąjį eilėraščių vaikų laikraštį „Žvaigždutė”, bendradarbiavo ir kituose laikraščiuose bei žurnaluose. Lietuvoje buvo parengęs pirmąjį eilėraščių, rašytų 1933–1939 m., rinkinį „Laukai meldžiasi”, tačiau atėjo rusų okupacija, karas, emigracija. Šio rinkinio rankraščiai liko pas bičiulį Lietuvoje ir taip įdomiai atsitiko, kad knyga, turėjusi būti kaip pirmoji, išėjo tik 1986 m. ir jau kaip trečioji, pavadinimu „Žeme, būk mano motina”. Poetas atgavo savo rankraščius, išleido knygą ir įvardinamame žodyje parašė: „Aš pats į šiuos savo eilėraščius žiūriu kaip į mano sielos istorijos dalį, be kurios mano gyvenimas nebūtų pilnas, o mano kūryba neturėtų tikrosios pradžios.” O prieš tai jau buvo išleisti du poezijos rinkiniai: „Tolimieji mirazai” (1964, Sydnėjus), „Akmens ir paukščio metas” (1977, Australija). Paskutinioji poeto knyga „Tik sapno ugnį jausi” išleista 1999 m. Vilniuje su profesorės Viktorijos Daujotytės palydimuoju straipsniu, kuriame ji pastebi: „Realybė, sutelkta į dabartį, turi daugiau spalvų ir kvapų. Praeitį nostalgiska, nesugrąžinama. Tačiau J. A. Jūragio pasaulėjauta šviesi, giedra, kupina pasitikėjimo, kylancio ir iš krikščioniškųjų atramų.” Poetas buvo parengęs dar vieną eilėraščių knygą „Kronikos laiko negero”, bet pats persigalvojo, nusprendęs, jog „Kronikas” jau pralenkė laikas ir nebeverta jų spausdinti. Didelis pluoštas eilėraščių išsibarstė metraščiuose, antologijose, Australijos, Amerikos, Lietuvos spaudoje. A. Jūragio kūrybos publikuota literatūros metraštyje „Pradalgė”, jo poema „Karalaičio Kazimiero jaunystė” – A. Šešplaukio-Tyruolio redaguotoje antologijoje „Vainikas. Kryžius. Lelija” (1984). K. Bradūnui pakvietus, keletas eilėraščių išspausdinta antologijoje „Lietuvių poezija išėivijoje” (1971). Jo kūryba pasirodė ir Lietuvoje išėjusiose antologijose: „XX amžiaus lietuvių poezija”, II t. (1995), „Po Pietų kryžiumi” (1990). J. A. Jūragio eilėraščių išversta į olandų kalbą. Plunksnos poetas nepadėjo iki paskutiniųjų gyvenimo metų: jis gebėjo jautrius, šviesius posmus sukurti Velykų ar Kalėdų progomis ar šiaip į laišką įrašyti naują eilėraščių.

J. A. Jūragis ankstyvuosiuose savo eilėraščiuose, vėliau sugulusiųose į knygą „Žeme, būk mano motina”, lygintinas su ketveriais metais jaunesniu poetu Vytautu Mačerniu. Abu iš Žemaitijos, abu vėliau literatūros tyrinėtojai įvardijo žemininkais. Aiškūs tėviškės, gimtųjų laukų ir miškų garbinimas, ilgesys, abu poetus lydi egzistencinis nerimas, jaunystės liūdesys, vienatvė, meilės troškimas, prasmės ieškojimas, net sunkiai suvokiamas gyvenimo nuovargis. Jūragiui Mačernio poezija buvo artima,

Nukelta į 3 psl.

Atkelta iš 2 psl.

įkvepianti, kadangi jis pirmajai savo knygai „Tolmieji mirażai“ kaip *motto* parinko Mačernio žodžius iš eilėrašcio „Laiškas mirusiam draugui“. Jūragis yra pirmasis naujosios emigracijos lietuvis, išleidęs poezijos knygą „Tolmieji mirażai“ Australijoje 1964 m., nors savo kūryboje jis mažai kalba apie tą žemę, kurioje gyvena. Poezija yra sielos kalba, su ja grįžta gimtinėn, apsigobia nostalgija, per nuotolį jaučia Lietuvoje likusių brolių „neišsenkančią ašarų jūrą“, „griuvėsius“, „galias kraujo sroves“, „sielvarto kančias“ ir „dejonės“. Šmėkščioja ir emigranto lemtis: „Kur susikurs benamiai naują lizdą savo, / Namus kur atstatays?“ Esama J. A. Jūragio poezijoje ir platesnių žmogiškosios būties apmąstymų, egzistencinių svarstymų, skaudžių vienatvės nuoplaišų ir giluminių laiko pajautų. „O atsakyk, akla naktie, / Ar kančioje buities prasmė? / Kuriam aš tikslui gyvenu, / Jei iš žmogaus, kaip iš liepsnos, / Kaip iš mažytės snaigės, / Telioka ašarų lašai / Ir sauja pelenų?“ (Eil. „Vienuma“).

Svetimame krašte reikėjo užsidirbti duoną, pirmus dvejus metus Jūragis dirbo Warragamboje, didžiulės užtvankos statyboje. Tai buvo sunkus, alinantis darbas, karščiai, vėjai. Vėliau iki pensijos dirbo „Conpress“ bendrovės, leidžiančios didžiausią Australijos moterų žurnalą „Women's Weekly“, gamybos ir ekspedicijos skyriuje. Tačiau gyvenimui prasmę suteikė lietuviškos veiklos idėjos ir jų įkūnijimas. 1990 m. autobiografijoje jis rašo: „Tai va, broliai, (...) ir man malonu čia pažymėti, kad nuo 1948 m. iki šios dienos prieš Australijos lietuvių kultūrinių darbų ir aš savo kuklia plunksna prisidėjau...“

Dirbta išties daug. 1964 metais įsteigė Žemaičių knygos mėgėjų ratelį „Gintaras“, kurio tikslas – leisti lietuviškas knygas. Ir išleido ne vieną. Bostoniškei „Lietuvių enciklopedijai“ parengė Sydnėjaus lietuvių gyvenimo ir veiklos aprašymą; 1965–1966 metais redagavo „Tėviškės aidų“ mėnesinį kultūrinį priedą „Verpetai“; kartu su Jurgiu Janavičiumi Sidnėje 1970–1973 metais leido literatūrinį leidinį „Poezijos ir prozos lakštai“; suredagavo „Australijos lietuvių metrašcio“ pirmąjį tomą (1962), Sydnėjaus „Plunksnos“ klubo almanachą „Plunksna ir žodis“ (1966), Australijos lietuvių poezijos rinkinį „Terra Australis“ (1972); savo straipsniais ir recenzijomis išvedė į platesnius literatūros vandenius ligi tol nutylėtus kūrėjus. Kai leido „Terra Australis“ („Pietų kraštas“), dėl pavadinimo kilo diskusijų, į kurias įsijungė ir poetas Bern. Brazdžionis. Tuomet Jūragis laiške jam išdėstė savo poziciją: „Egzotiškas pietų kraštas, ar mes to norime, ar nenorime, per 25 metus buvo ir dabar yra kasdieninė mūsų buities realybė. Kodėl mes turime bijoti ar gėdytis tą faktą pripažinti“, (1972 09 02). Jūragis daug metų rašė, jog Australijoje jie laikini, kankino Tėvynės ilgesys ir nostalgija, tačiau po kelių dešimtmečių realiai pripažino, kad šis kraštas gražus, spalvingas, turtingas, jame galima gyventi ir lietuviai čia jau tvirtai įleidę šaknis, nes kitos išeities nėra...“

Žinoma, liko ir neįgyvendintų svajonių, nebaigtų darbų – „sudužusių vilčių skeveldrų...“, kaip pats įvardija. Vienas iš didelių, nebesuspektų Jūragio planų – neparašė Australijos lietuvių literatūros istorijos, nors sukaupe tuo klausimu didelį archyvą, surinko įdomios medžiagos, bet tokiam milžiniškam darbui jau nebepakako jėgų.

A. J. Jūragis buvo puikus oratorius, garsėjęs iškalba, įtaiga, drąsa, jis lankė Australijoje lietuvių bendruomenes, skaitė paskaitas apie kultūrą, literatūrą, rašytojus, vedė pokalbius ir diskusijas. „Manęs klausyti žmonės mėgo ir kai kalbėdavau 300 žmonių salei, mikrofono man nereikėjo, kol buvau jaunas...“ (Iš laiško autorei, 2007 09 27). Dar ir 2010 m., būdamas jau 93-ejų, per Vasario 16-ąją vietos lietuvių bendruomenės susibūrimė paskaitė porą eilėraščių, sulaukė audringų plojimų ir žurnalistų buvo įvertintas kaip sodraus balso savininkas.

Už kūrybą, literatūrinę veiklą J. A. Jūragiui 2003 m. paskirta Lietuvos rašytojų draugijos premija, kuri iškilmingai, ažuolų vainiku apipintame krėslė, buvo įteikta Sydnėjaus lietuvių klube. Tuomet Australijos lietuvių laikraestyje „Mūsų pastogė“ V. Doniela rašė: „Per pusšimtį metų Juozas Almis buvo ir tebėra vienas iš ryškiausių Sydnėjaus lie-

tuviškosios veiklos asmenybių.“

Kai tik atsirado galimybių, J. A. Jūragis susirūpino savo vertingą archyvą persiųsti Lietuvon. Autobiografijoje jis rašė: „Čionai mes esame laikini. Mūsų bendruomenės veikimas prilygsta per vandenyną bėgančiai ir vis žemėjančiai bangai, kuri vieną dieną išsilygins. Demografinė prasme jos nebebus matyti. Bet tai, kas yra padaryta kultūrai, sugrįš į Lietuvą lyg mes iš ten nebūtumėm išėję...“ Rūpinosi, kad viskas sugrįžtų į Tėvynę. 1993 m. Australijoje lankėsi Ričardas Mikutavi-

čius, jiedu pabendravo, ir kunigas patarė viską persiųsti į Maironio lietuvių literatūros muziejų. Taip 1996 m. prasidėjo archyvo „kelionės“ į Kauną.

J. A. Jūragio rinkinyje daugiausia asmeninės bibliotekos knygų – 450 vienetų. Knygos gana įvairios – daugiausiai Australijoje gyvenusių ir rašiusių rašytojų grožinė literatūra, pvz.: Br. Žalio, A. Veščiuonaitės, M. Mykolaitytės-Slavėnienės, Jurgio

JUOZAS ALMIS JŪRAGIS

Laužai liepsnoja

Šiltoj atogrąžų naktį

Laužai liepsnoja uždegti.

Atogrąžų naktį

Mes esame kiti.

Kaitrių, šviesių liepsnų žaidimas

Nustelbia mūsų žaidimus –

Ir darosi širdies plakimas

Audringas ir ūmus.

Ne laužas dega – mes liepsnojam

Jaunystės polėkių gaisru!

Šviesiam ugnies rate sustojus,

Liepsna mintis aukštyn vilioja

Su žiburėliais kibirkščių

Pakilti lig žvaigždžių.

Šiltoj atogrąžų naktį

Laužai liepsnoja uždegti.

Laužai priblęsta. Žarijas

Naktis tamsiais delnais užvožia.

Vaizduotėj mes dar matom jas,

Liepsnos užburta grožį.

Dar akys neregį tamsos –

Plazdena džiaugsmo gijos.

Mums sielose tiek daug šviesos,

Lyg žvaigždės būtų žemėn liję.

Naktis svaiginančiai graži,

Ramybės marios gilios.

Su žmona Lidija

Janavičiaus, kitur gyvenusių išeivių: Bern. Brazdžionio, J. Aisčio, M. Katiliškio, Alės Rūtos ir kitų. Daug knygų su autorių autografais. Jūragio bibliotekoje yra politinio, istorinio pobūdžio leidinių, taip pat leidinių vokiečių ir anglų kalbomis. Be galo originali medžiaga – dešimt storų aplankų, į kuriuos kruopščiai suklijuota daugybė straipsnių iš Australijos spaudos. Juose minima į laisvę besiveržianti Lietuva. Tai 1990–1991 m. aprašytų įvykių kronika, kurią poetas sekė be galo atidžiai. „Man labiausiai rūpėjo muziejui persiųsti rinkinius iš Australijos (Sydnėjaus) didžiųjų laikraščių, kuriuose rašoma apie Lietuvos laisvės kovą...“ (Iš laiško autorei, 1997 06 13).

Rinkinyje yra pluoštas laiškų, daugiausiai susirašinėta su Australijos bei kitais išeivijos rašytojais, redaktoriams įvairiais lietuvių literatūros klausimais. Vertingas ir įdomus, netgi skausmingas J. A. Jūragio susirašinėjimas su seserimis, gyvenusiomis Lietuvoje. Seserų – Onutės, Emilijos, Rožės – laišakai surišti į „tomus“, tvarkingai išsaugoti, sugrupuoti, sudėlioti. Toli gyvenančiam broliui laišakai buvo labai svarbūs, dažniausiai rašė Onutė. „Sesuo buvo mano stipriausias ryšys su Lietuva, su tėviške. Mano laišakai buvo atsiliepimai į jos ilgesį ir pastangos būti arti jos širdies...“ (Iš laiško autorei, 1997 11 07).

J. A. Jūragio gyvenimas ilgas ir prasmingas, jį apžvelgti, patyrinėti reiktų daug didesnės studijos, galbūt ateityje taip ir įvyks. „Esu tikrai žmogus – dvasia ir juodžemis, paukštis ir akmuo... Einu per pasaulį, atrasdamas vis daugiau ankstesniųjų savo buvimo pėdsakų. Esu ieškotojas. Ieškau šviesos ir gėrio vis tamsėjančiuose pasaulio horizontuose. Mane lydi džiaugsmingas žinojimas, kad nuo planetos Žemės pradžios, nuo tada, kai buvo tiesiami visatos pamatai, buvau, esu ir būsiu nenykstančios medžiagos vis besikeičiančiose formose ir niekada nepraeinančiame dvasios amžinyume. Esu tikrai žmogus – dvasia ir juodžemis, paukštis ir akmuo,“ – taip rašo J. A. Jūragis savo knygos „Akmens ir paukščio metas“ (1977) palydimajame žodyje. Poetas buvo giliai Dievu tikintis žmogus, medžiaginį kūną jis suprato kaip laikiną žmogaus būstą, o paskui – amžinybė, į kurią reikia keliauti be baimės. Tikiu, jog taip ir iškeliavo – su viltimi... „Amžinumą nešioju savyje, gyvenu amžinybėje kaip žuvis vandenyje. Šventame Rašte yra vieta, kur sakoma, kad mes Dievuje gyvename, alsuojame ir esame...“ (Iš laiško autorei, 1999 12 06). □

Dieveniškų istoriniame regioniniame parke – tarsi kitokioje Lietuvoje

Algis Vaškevičius

Vos už 80 kilometrų nuo Vilniaus išsikūręs Dieveniškų istorinis regioninis parkas. Tai ypatinga vieta, kurioje lankydamasis gali jaustis tarsi kitokioje Lietuvoje. Ji ištis kitokia jau vien dėl to, kad čia įvažiuojant reikia turėti asmens dokumentą ir pravažiuoti pasienio kontrolės punktą – mat ši teritorija tarsi koks „apendiksas“ įsiterpusi į Baltarusijos teritoriją. Pasakojama, kad kai 1939 metais Sovietų Sąjunga Lietuvai gražino Vilniaus kraštą, ant stalo gulėjusi Stalino pypkė, kurios niekas neišdrįso pajudinti, todėl ribos buvo apibrėžtos apie ją. Iš tiesų 1940 metais aktyvūs Dieveniškų krašto žmonės prašė šį kraštą prijungti prie Lietuvos ir tai buvo padaryta.

Pakeliui į Dievenišką galima aplankyti dar keletą labai įdomių vietų. Viena jų – Merkinės kaime esančios garsiosios Paulavos respublikos griuvėsiai. Apie šią respubliką bei jos istoriją įamžinusią knygą neseniai buvo rašyta „Drauge“. Ištis stebina tai, kad nuo 1769 iki 1797 metų veikusi respublika turėjo savo įstatymus, prezidentą, seimą, pinigus, ją saugojo 137 jaunų vyrų milicija. Italų architekto, Vilniaus universiteto profesoriaus Karlo Spampanio suprojektuoti dvaro rūmai buvo itin gražūs, tai liudija iki mūsų dienų išlikę jų griuvėsiai. Dabar stengiamasi išsaugoti tai, kas liko, kai po Antrojo pasaulinio karo čia buvo išsikūręs tarybinis ūkis, kurio vienas iš vadovų prasiskolino ir rūmų padegė.

Visai netoliese – Turgeliai, nedidelis miestelis, garsus savo iškilia Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia. Ji statyta 1897–1909 metais, čia saugomas vertingas XVIII amžiaus šv. Juozapo paveikslas. Čia taip pat yra ir Paulavos respublikos įkūrėjo kunigo Pauliaus Ksavero Bžostovskio (1739–1827) paveikslas, jo 175-osioms mirties metinėms skirta atminimo lenta, kurioje tekstas parašytas lenkų kalba. Ši kalba čia labai paplitusi, ir daugelio gatvių lentelės taip pat yra dvikalbės.

Netoliese – ir buvęs Vilkiškių dvaras, vienas iš nedaugelio išlikusių medinių dvarelių Lietuvoje, kuris dvarininkų Dmochovskių buvo pastatytas 1847 metais. Dvaras – gyvenamasis namas, kuriame kažkada veikė mokykla – dabar tuščias, jį puošia išpūdingi mediniai dekoratyviniai elementai. Dabar šis dvaras ir aplink esantis parkas yra kultūros paveldo objektas, puoselėjami planai čia įkurti jaunimo centrą.

Ši teritorija, kaip ir Dieveniškų regionas, priklauso Šalčininkų rajono savivaldybei. Pačiuose Šalčininkuose yra išlikę dar nuo XIV amžiaus žinomi dvaro rūmai, turėję daug savininkų, iš kurių paskutinė buvo prūsų kilmės dvarininkų Vagnerių šeima. Dabar šiuos restauruotuose ir gražiai sutvarkytuose rūmuose veikia S. Moniškos menų mokykla.

Pakeliui į Lietuvos „apendiksą“ dar galima apsilankyti Eišiškėse, kurias puošia 1847–1852 metais statyta Kristaus Žengimo į dangų bažnyčia, pastatyta pagal garsaus architekto Teodoro Narbuto projektą. Šventovė

įdomi savo 40 metrų aukščio varpine ir dvejamis iš šonų esančiais vartais – tai retas architektūrinės kompozicijos derinys. Lankėmės čia Verbų sekma dienį, į akis krito ryškiaspalvės vietos gyventojų mėgstamos verbos, o aplink skambėjo lenkiška šnektą.

Išsiruošus į Dieveniškų istorinį regioninį parką, būtina turėti asmens tapatybės dokumentą. Tai turbūt vienintelė vieta Lietuvoje, kur dokumento prašo nekertant sieną. Čia yra Širvių kontrolės postas akylai prižiūrimame vos 2,5 kilometro ruože, kuriuo Dieveniškų kraštas lyg į Baltarusiją įsiterpęs pusiasalis jungiasi su pagrindine mūsų šalies teritorija. O keliaujant po Dieveniškų kraštą valstybinę Europos Sąjungos sieną galima matyti daug kartų.

Šis kraštas – savito kraštovaizdžio, kalvotas, be ežerų, turtingas gamtos ir kultūros paveldo vertybėmis. Ypač vertingos čia užsilikusios baltiškosios, dzūkiosios ir aukštaitiškosios etnokultūros liekanos. Žemės čia labai smėlėtos, nederlingos. Parko plotas – apie 8600 hektarų, miškai užima kiek daugiau nei pusę jo. Parko teritorijoje gyvena apie du su puse tūkstančio žmonių.

Aplink Dievenišką – Goštautų žemės ir dvarai. Viename iš jų su pirmuoju vyru Stanislovu Goštautu gyveno Barbora Radvilaitė, kuri meldavosi Dieveniškų bažnyčioje, pirmąkart pastatytoje XV amžiaus viduryje.

Prieš 620 metų kryžiuočių karo kelių aprašymuose kaip lietuvių didiko Mingailos tėvonija paminėtos Dieveniškės ir dabar, nepaisant atkampios geografinės padėties, yra svarbi kryžkelė: čia susitinka tautos ir kultūros, istorinis paveldas ir nauji geopolitiniai interesai, pažanga ir tradicijos. Į Dieveniškų miestelio keturkampę aikštę, kuri yra urbanistikos paminklas, sueina penki keliai, ir tai gerai simbolizuoja šio krašto misiją.

Reikšminga šio krašto paveldo dalis – gatviniai kaimai. Čia nėra vienkiamų Dieveniškų regiono paminkliniai kaimai išsikūrę valakų reformos metu, kai kaimų žemės buvo skirstomos taisyklingos formos masyvais, padalytais į tris sėjomainos laukus, o šie – į rėžius („šniūrus“). Neilgoje juostoje Gaujos slėnyje ir kalvotose vietose tarp Poškonių ir Dieveniškų yra išsidėstę 13 gatvinių kaimų, kurie sudaro 3 arti vienas kito esančių kaimų grupes. Didžiausią gatvinių kaimų grupę sudaro 7 kaimai.

Gyvenamieji namai statyti galų į gatvę, vienoje eilėje su tvartais, sodybos užstatymą gilumoje užbaigdavę kluonai. Atstumas tarp trobesių priklausė nuo rėžių dydžio. Dėl siaurų rėžių teko taupyti žemę, turėti tik būtiniausius gyvenimui ir ūkiui pastatus: namą, tvartą, svirną, kluoną. O ir tuos į vieną liniją statė, glaudė vieną prie kito.

Toks yra Poškonių kaimas, kurio apylinkėse jau pirmajame tūkstantmetyje gyveno žmonės. Istorijos šaltiniuose Poškonys pirmą kartą minimi 1713 m. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės aktuose. Pagal sodybų ir pastatų išdėstymą kaimavietė yra gatvinė, rėžinė, užstatyta vienpusiai. Tvarkant gyvenvietę, istorinės jos da-

Gatvinis Poškonių kaimas

Algio Vaškevičiaus nuotraukos

Renesansiniai Norviliškių vienuolyno rūmai

Medinis Vilkiškių dvarelis.

Buvęs dvarininkų Vagnerių dvaras Šalčininkuose

lies gatvė buvo paplatinta, asfaltuota, pašalintos tvoros, tokie tvarkymai buvo atlikti Poškonis pavertus centre kolūkio gyvenvietė. Dabar Poškonys – seniūnijos centras. Architektūrinis ir istorinis požiūriu vertinga yra senoji gatvė. Sodybos statytos XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje. Panašūs ir Rimašiai, Žižmai, kiti kaimai.

Šiame krašte nuo senų senovės sugyveno lietuviai, lenkai, gudai, žydai. Įvairių tautų apsuptyje susiformavo unikali Dieveniškų šnektą, nu-

sipelniusi žinomų kalbininkų dėmesio. Regioninio parko lankytojų centre sukaupia ir eksponuojama krašto etnografijos ir amatų ekspozicija, atspindinti Dieveniškų apylinkėse nuo seno plėtotus amatus – seniau čia būta daug kalvių, kubilių, batsiuvių, siuvėjų, audėjų, avikailių išdirbėjų.

400 metų dramatiškos istorijos klodus saugo renesansiniai Norviliškių vienuolyno rūmai.

Nukelta į 8 psl.

Lietuva – jau brandi valstybė

Audronė V. Škiudaitė

Kad Lietuva jau brandi valstybė, leidžia teigti faktas, kad jau veikia ir privačios kultūros organizacijos, kurios rūpinasi Lietuvos ir lietuvių kultūra. Ir viena iš tokių yra viešoji įstaiga Lietuvos išėivijos dailės fondas. Sakoma, pirmoji kregždė - dar ne pavasaris, bet vis dėlto jau ne tik valstybei rūpi lietuviškos dailės kaupimas, tyrinėjimas ir viešinimas. Ir tai be galo svarbu, tai rodo tam tikrą visuomenės subrandimą. Pvz., iki šiol išėivijos dailės kaupimu ir tyrinėjimu rūpinosi beveik išskirtinai valstybė (Lietuvos dailės muziejus, direktorius Romualdas Budrys) arba išskirtiniais atvejais – savivaldybės (pvz., Vilniaus savivaldybė iš niujorkiečio menininko Jono Meko nupirko Jurgio Mačiūno „Fluxus“ kolekciją). Bet ir šiuo atveju, kal-

niai projektai bei naujos kultūrinės iniciatyvos. Vsi Lietuvos išėivijos dailės fondo veikla sukoncentruota į išėivijos dailę. Fondo tikslas – sistemingai tyrinėti išėivijos dailę bei grąžinti kūrinis į tėvynę. Išėivijos dailės fondo internetinėse svetainėse www.lewbenart.com ir www.iseivijosdaille.lt galima rasti žinių apie šią veiklą bei kolekciją (autorius, kūrinius).

Ir būtent internetas atvedė „Draugo“ korespondentę, užsibrėžusią pasidomėti išėivijos dailė Lietuvoje, į Lietuvos išėivijos dailės fondą. Jo iniciatorius yra Vilius Kavaliauskas, „Lewben Art Foundation“ bei Lietuvos išėivijos dailės fondo valdybos pirmininkas. Su V. Kavaliausku ir „Lewben Art Foundation“ direktore bei Lietuvos išėivijos dailės fondo valdybos nare Indre Tubiniene susitikome „Vilniaus vartuose“ – naujame stikliniame daugiaaukštyje prie Seimo, Antano Tumėno gatvėje, kur

Jonas Rimša. Aimarų šokis, apie 1963. Drobė, aliejus, 52X67,50 cm

Tomo Kapočiaus nuotr.

Neemija Arbit Blatas. Paryžiaus gatvelės, 1946. Drobė, aliejus, 60X73 cm

bant apie valstybės vaidmenį, reiktų akcentuoti, kad valstybė ne pirkdavo (nebet Valdovų rūmams), o dažniausiai priimdavo dovanas. Lietuva net ir naujų knygų pirkimui Lietuvos bibliotekoms skiria tokias menkas lėšas, kad jos greičiau vadintinos ašaromis. O Vsi Lietuvos išėivijos dailės fondas, kurio lėšos yra privačios, išėivijos dailės kūrinius perka.

Kas yra ta viešoji įstaiga Lietuvos išėivijos dailės fondas? Tai dukterinis „Lewben Art Foundation“ fondas. O „Lewben Art Foundation“ yra nevalstybinis meno fondas, kuris kaupia ir viešina Lietuvos bei užsienio menininkų kūrinius nuo XVIII amžiaus pabaigos iki šių dienų. Jo steigėjas – tarptautinė bendrovė „Lewben Group“, teikianti finansų tvarkymo ir apskaitos paslaugas bei konsultacijas finansų, mokesčių, turto, sandorių ir verslo valdymo klausimais. Greta tapybos, kuri sudaro kolekcijos branduolį, didelę dalį užima grafikos, fotografijos, skulptūros darbai bei instaliacijos. Bendradarbiaudamas su dailėtyrininkais, kuratoriais, menininkais ir kitomis kultūros bei meno organizacijomis, „Lewben Art Foundation“ organizuoja parodas, leidžia meno albumus. Fondo veiklą nuolat papildoma nauji kultūriniai ir edukaci-

šikūrusi Fondo būstinė. Beje, netoli, gretimame pastate, veikia ir Jono Meko vizualiųjų menų centras.

Nuo ko prasidėjo fondas, kodėl kilo tokia mintis?

V. Kavaliauskas: Nuo privačios kolekcijos. Daug darbų atsivežėme iš Jungtinių Amerikos Valstijų – Vy-

Vilius Kavaliauskas, „Lewben Art Foundation“ bei Lietuvos išėivijos dailės fondo valdybos pirmininkas

tauto Kasiulio, Adomo Varno, Petras Kiaulėno ir kt... Kolekcija pildėsi, meno kūrinių susidarė kritinė masė, reikėjo pradėti viešinti, rodyti visuomenei. Mintį steigti fondą skatino žinojimas, kad Lietuvoje nėra specialios institucijos, kuri aprėptų ir tyrinėtų bei viešintų išėivijos dailę. Labai daug žymių lietuvių dailininkų buvo išvykę į užsienį, ten dirbo ir ten liko jų darbai. Grįžo nedidelė jų dalis. Ir ta nedidelė dalis testamentais buvo palikta Lietuvai ir saugoma Lietuvos dailės muziejuje. Tokios socialinės veiklos idėja kilo palaipsniui, berenkant ir apmąstant išėivijos dailės palikimą. Ieškome gerų lietuvių dailininkų darbų, tyrinėjam, sekame spaudą apie juos. Išskyla vis naujų pavardžių. Tokia ir yra mūsų veikla – ieškoti, surasti, įsigyti ir parsivežti į Lietuvą. Jeigu reikia, čia restauruoti, viešinti mūsų internetinėje galerijoje, rengti parodas ir kitaip pristatyti visuomenei.

I. Tubiniene: Bendradarbiaujame su menotyrininkais, su kultūros, meno organizacijomis, su kuratoriais. Pasitelkdami savo srities profesionalus, išėivijos meną viešiname parodų, ekspozicijų rengimo būdu, užsiimdami leidyba.

Kada fondas įsikūrė ir kokiais darbais jau džiaugiatės?

V. Kavaliauskas: Fondas susikūrė 2010 m., jau esame surinkę per 500 lietuvių dailininkų darbų. Pirmąją parodą surengėme praėjusiais metais Kaune, Mykolo Žilinsko dailės galerijoje. Tai buvo apie 80 dailininko Jono Rimšos, kuris gyveno ir dirbo Pietų Amerikoje, darbų ekspozicija. Juos įsigijome, atsivežėme į Lietuvą, restauravome ir pristatėme Kaune. 2015 metais tą pačią kolekciją, tik šiek tiek kitus darbus, ketiname pristatyti Lietuvos dailės muziejaus padalinyje – Vytauto Kasiulio dailės muziejuje Vilniuje. Taip pat šiais metais Mykolo Žilinsko galerijoje pristatėme litvakų dailininkų kolekcijos dalį. Paroda buvo pavadinta „Sveikas, Paryžiaus. Litvakų dailininkų kelias“. Ši paroda veikė iki šių metų balandžio 13 d. Pristatyti dailininkai – École de Paris at-

Indrė Tubiniene, „Lewben Art Foundation“ direktorė bei Lietuvos išėivijos dailės fondo valdybos narė.

stovai: Marcas Chagallas, Theo Tobiasse, Neemija Arbit Blatas, Michaelis Kiko ne... Ta pati paroda turėtų persikelti ir į Valstybinį Vilniaus Gaono žydų muziejų, ketiname ją pristatyti gal ir Vytauto Kasiulio muziejuje, tik kitus kūrinius.

I. Tubiniene: Mes litvakų darbų turime daugiau, Kaune buvo sukoncentruota tik į Paryžiaus tematiką. Balandžio 11-ąją Nacionalinėje dailės galerijoje Vilniuje pristatysime New Yorke gyvenančio ir tebekuriančio Kęstučio Zapkaus, užsienyje atsidūrusio pokariu, ir jo mokinių – Žilvino Kempino ir Aido Bareikio (gyvenančių New Yorke) bei Patricijos Jurksaitytės parodas. K. Zapkus yra garsus Amerikoje dailininkas, Lietuvoje jis kol kas gerai žinomas tik menotyrininkams, specialistams, bet mažiau – plačiajai visuomenei. Gal prieš dešimt metų jis buvo sugrįžęs į Lietuvą ir dėstė Vilniaus dailės akademijoje. Lietuvoje nebuvo išleistas nei jo darbų katalogas, nei monografija. Kartu su paroda mes išleidžiame jam skirtą monografiją „Kęstutis Zapkus“.

Nukelta į 6 psl.

JUDITA VAIČIŪNAITĖ EILĖRAŠČIAI

Tilto g. 3, Vilnius, 1955

Miesto vartai

Apyaušris. Aštrėja kaminai ir varpinės.
Nušvinta miesto vartai.
Šaudyklų angos susitraukia.
Tirpsta mūšių triukšmas ir šešėliai...
Veltui tu trokštum būti rūkas ir lietus –
vis tiek tu šiaurės saulėj atsivertum...
Gaisrų laukiniame apšvietime,
koplyčių žvakėms ir žvaigždynam varvant,
viršum kalvų,
virš kylančių ir krintančių stogų
suskambus varpui,
tiek daug erdvės ir polėkio...
Suskilęs grindinys pakluso laiko valdai...
Bučiuoju tavo plytą,
tavo herbą,
tavo vilnijantį švelnų vardą
ir pakeliu rūdijančius raktus...
Apyaušris. Nušvinta miesto vartai.

Tilto gatvė

Nutols turgaviečių ir balaganų triukšmas,
muitininkų ir sargų alsavimas.
Lyg upėj ratilai sutirps
nublinkęs užmirštas nežinomų miestiečių balsas...
Bet miesto upė plauks ir plauks,
ir jos tekėjimas – skaidrus ir drumzlinas, ir savitas,
ir skersgatvio akmuo tarytum vieškely –
nuo rūko, pelenų ir dulkių balsvas...
Tvirti ir gilūs gatvės poliai.
Pro kampuotus stogus, krintančius į laiko tėkmę, –
nenykstantis vandens blizgėjimas,
apgriuvę kontraforsai, vartuose vaivorykštės...
Ir senos tvoros – lyg turėklai...
Bet pavasario šviesa čia grindinį aptėkšime –
per XX amžių nukaukšės
iš po juodų skarelių žvelgiančios barbaros...

Marijos

Joms taip erdvu – lyg slaptą nuoskaudą nurijus.
Vos girdimo bejėgio verksmo saulėj šitaip trūko –
jį girdi rusvaplaukės priemiesčių marijos
pro gatvių žiburius, pro sūrų šaltą rūką...

Kiek daug žalsvumo būta – kad pro sienas skverbtųs,
kad šimtmečiams bangų šviesa jų akyse sustingtų...
Jos liūdi troleibusuose, kavinėse ir skveruose,
įstrigusios į ūkanotų gatvių tinklą,

kol rytas auš, į spindesį jas panarinęs,
kol jas šviesa iš šimtamečio lūkesio išgelbės...
... Ir šypsos rusvaplaukės priemiesčių marijos –
senovinius jų veidus ugdo gatvių gelmės.

Brandi valstybė

Atkelta iš 5 psl.

Sakote, suradote 80 Jono Rimšos paveikslių, o kur kiti, juk jų yra labai daug?

V. Kavaliauskas: Dalis yra Lietuvos dailės muziejuje, pats dailininkas apie 20–30 savo kūrinių dovanojo valstybei. Tai vėlyvosios kūrybos darbai. Keliasdešimt darbų yra pas vieną kitą kolekcininką, tai taip pat vėlyvosios kūrybos darbai. Mes savo kolekciją surinkome Argentinoje, Meksikoje, Brazilijoje. Tai Peru – ankstyvojo laikotarpio – darbai, kurti nuo 1940 m. iki 1960 m. Šis laikotarpis dar nebuvo pristatytas Lietuvoje, mes pirmieji surinkome ir pristatėme ankstyvųjų darbų kolekciją. Iš viso jo darbų yra apie 2 tūkst., jie pasklidę po pasaulį. Jonas Rimša buvo garsus dailininkas, vertinamas jam gyvam esant ir jo darbai buvo perkami. Pietų Amerika yra nemaža, ir surasti jo darbus yra ne lengva.

O kokiū būdu tuos 80 kūrinių suradote?

V. Kavaliauskas: Radom žmogų, kuris yra gero J. Rimšos draugo vaikaitis, gyvena Majamyje. Jis žinojo dalį žmonių, kurie bendravo su Jonu Rimša, buvo jo mokiniai, draugai, mecenatai. Būtent tų žmonių vaikai dabar parduoda dailininko darbus.

Ar fondas turi savo galeriją ar muziejų?

V. Kavaliauskas: Kol kas savo mu-

ziejaus dar neturime, parodas rengiame jau veikiančiuose muziejuose.

Ar Jūsų fondas nesinaudoja valstybinėmis kultūros programomis?

I. Tubinienė: Bandomė. Teikiame paraiškas Kultūros tarybai. Mūsų gražios iniciatyvos – socialinės ir edukacinės. Siekiame gauti dalį paramos planuojamiems leidiniams. Vienas iš jų – Jono Rimšos plati monografija, apimanti visus jo kūrybos laikotarpius. Naudojame fondo ir ne tik fondo kolekciją. Tikimės, kad Kultūros taryba padės mums tą darbą padaryti. Analizuojame sąlygas pasinaudoti ir europinėmis lėšomis. Tai ateities planai, viskas vyksta žingsnis po žingsnio.

V. Kavaliauskas: Per trejus metus sukaupia tikrai nemaža kolekcija, ją reikia tvarkyti, ir tai yra daroma, ieškome geriausių darbų toliau. Šiandien pagrindinis dalykas yra tuos darbus viešinti – leisti katalogus, rengti parodas.

Ar dar yra daug neatkastų lobių?

V. Kavaliauskas: Jų visada yra. Šeimos pasilieka dailininkų geriausių darbų, aukso fondą, taigi perliukų dar galima rasti. Įsigyti ką nors specialiai neplanuojame. Mažiau mums žinomi Australijos dailininkai. JAV rinka jau ištyrinėta, žinoma. Domimės jaunais, įdomiais dailininkais, žiūrime, kaip jiems seksis, kažką jau

turime išsigiję. Artimiausiuose planuose – išleisti Petro Kiaulėno ir Povilo Puzino monografijas, Vilniuje surengti jų darbų parodas.

Iš Amerikos lietuvių kultūrininkų teko girdėti apie žmones, kurie ieško lietuvių dailininkų kūrinių, bet jiems jie atrodo nepatikimi, spekuliantai...

V. Kavaliauskas: Lietuvoje yra keltas tokių, kurie pigiai perka ir stengiasi tokiems kaip mes brangiai parduoti, vadinamieji „dileriai“. Jie mums padeda, nes mums patiems sunku įeiti į tas šeimas, kuriose yra dailininkų darbų. Juos laiko spekuliantais, bet toks jų darbas. Šeimos taip pat jais nepatenkintos, nes jie stengiasi nupirkti iš jų kuo pigiau. Vyresni žmonės nenori išleisti iš savo rankų tų darbų, atsiranda konfliktų su vaikais, kurie tuos senus paveikslus norėtų parduoti.

****

Kažkada teko girdėti tokią mintį: pirmoji karta kaupia kapitalą ir tik kita jau gali tapti kultūros mecenate. Jeigu vadovautumėmės tokia formule, reikėtų, kad einame pagal standartą, – trečiajame nepriklausomos Lietuvos dešimtmetyje atsiranda privataus kapitalo, kuris subrendo dalyvauti kultūros procese.

****

Internetiniame puslapyje VŠĮ „Lietuvos išeivijos dailės fondas“, įkurtas 2010 m. balandžio 29 d., prisistato taip:

Svarbiausi Fondo programos tikslai – puoselėti atvirą visuomenę, siekti įtvirtinti

jos idealus ir vertybes nacionaliniu lygiu, įsteigiant galeriją, kurioje būtų kaupiami Lietuvos išeivijos dailininkų kūrinių.

Lietuvoje šiuo metu nėra išeivijos dailės raidą apibūtinančios nuolatinės ekspozicijos. Lietuvos visuomenė, ypač jaunimas, kol kas menkai supažindinta su lietuvių išeivijos dailininkais, kurių gabumai ir pasiekimai jau pripažinti pasaulyje. Į Lietuvą atvežta gana daug išeivijos dailės kūrinių (nors ir ne visi patys geriausi ar būdingiausi autorių darbai), tačiau tai tik maža dalis visos išeivijos dailės kūrybos. Todėl labai svarbu kuo daugiau darbų sugrąžinti Lietuvai, nes tik tuomet bus visiškai išgryninta ir suprasta reikšminga mūsų tautinės kultūros dalis – išeivijos kūryba.

Turi būti sudarytos sąlygos plėsti visuomenės akiratį, auginti vizualiojo meno suvokimo kultūrą – taip atversime naujus kelius Lietuvos dailės interpretacijoms. Programos uždaviniai: saugoti ir puoselėti išeivijos kultūros paveldą, kaip tautos ir valstybės tęstinumo ženklą, integruoti jį į edukacinius, kūrybines pramonės ir kultūrinio turizmo projektus.

Antrojo pasaulinio karo metais didelė dalis Lietuvos meno kūrėjų – tiek profesionalių, tiek pradedančių – buvo išblaškyta po visą pasaulį. Tėvynės ilgesys, išeivio dalia paliko stiprų režį menininkų gyvenime – tai ryškiai atsispindi jų kūryboje. Stiprus ryšys su gimtine, tradicijų laikymasis svetimoje aplinkoje tapo lietuvių išeivių kūrėjų rezistencijos forma. Tai įrodymas, kad lietuvių kultūra stipri ir gabi – net ir sudėtingiausiais momentais buvo žmonių, kurie nepamiršo savo kilmės bei šaknų, turėjo jėgų ir užsispyrimo kilniai bei prasmingai kūrybinei veiklai. Po pasaulį išblaškyti lietuvių meno kūriniai turėtų sugrįžti į Tėvynę ir tapti svarbia menos istorijos dalimi. □

SIEKIANČI BRANDOS ATESTATO

Vilius Dundzila

„Picos“ („Picas“). Režisierė – Laila Pakalnina. Aktoriai – Pauls Iklavs, Reinis Stabins. Latvija: Hargla Company, Digitaalne Sputnik, 2012. 63 min.

Protarpiais sunkiai suvokiamas, humoristinis ir nuoširdus Lailos Pakalninės filmas rodytas Europos Sąjungos filmų festivalyje Čikagoje. Pakalnina – žinomiausia Latvijos režisierė. Tai filmo premjera Šiaurės Amerikoje. Filmą laimėjo vertinimo komisijos apdovanojimą Romos filmų festivalyje.

Filmas pasakoja apie du vaikus, geriančius degtinę, bedirbant Rygos picerijoje. Filmą sužetą pagrįstas istorija, kaip du aštuoniolikmečiai picerijos darbuotojai apvagia savo darbdavį – ištuština jo seifą. Abu jaunuoliai svajoja studijuoti Harvarde, Oxforde, Latvijos universitete, medicinos fakultete bei kitur. Girti jie tarsi vagia pinigus iš kasos, tarsi su jais žaidžia, tęsdami jau anksčiau pradėtą nesąkiningą žaidimą: gaminti picas su plastmasinėmis šakutėmis, varžtais, butelių kamščiais, skardinių dangteliais bei kitais picerijoje randamais daiktais. Skundo byla užrakinama picerijos seife. Kadangi vaikai seifo nepajėgia atidaryti, jie jį išsiveža picerijos automobiliu, lėkdami nežinia kur.

Naktį juos ištinka įvairūs nuotykių – ir įmanomi, ir fantastiški, tačiau beveik visada – ironiški. Policija juos vejasi, bet nesustabdo. Net kelis kartus vaikai susiduria su policija, kuri jais nesidomi. Vestuvinių pulkas užpuola automobilį, reikalaujamas picų. Jaunuoliai pavagia policininko BMW ir paskandina picerijos automobilį ežere. Dviems senyvos moteriškės padeda pakeisti perdegusią lempą. Miške sutinka milžinišką pasakų nykštuką, kuris, kaip vėliau paaiškėja, yra pasimetęs vaikas. Pravažiuoja pro miškininkų komandą, ieškančią pasimetusio vaiko, bet jo jiems neatiduoda. Juos sustabdo medkirtys su traktoriumi lyg galingas mokslinės fantastikos tarakonmutantas. Vairuotojui reikia žemėlapių, kad galėtų išspręsti kryžiažodį: Estija, Suomija ir pan. Vaiką jaunuoliai palieka prie kaimo trobos, žiniasklaidai ką tik pranešus apie vaiko dingimą. Paryčiais kerta Estijos sieną, pasienio policijai nekreipiant į juos jokio dėmesio. Meta drabužius, apsivelka darbo chalatais ir pusnuogiai sėkmingai slidinėja pajūrio smėlio kopose. Išsimiegojus pasirodo, kad naktį pasnigta. Vaikai vienas kitam prižada nebvogti, tačiau vis tiek pavagia žuvų kibirą iš pajūrio žvejės. Vienas pasiduoda latviams policininkams. Kaip tik tuo metu gaunamas pranešimas apie pavogtą automobilį, bet ne tą, kurį jie pavogė. Policininkai nesusidomi suimtuojų ir jį paleidžia. Abudu gauna darbą Estijos picerijoje, kur gerdami ima gaminti picas su kompiuterio klavišais bei degtukais. Pritrūksta degtinės, ruošiasi apvogti kasą, ir filmas baigiasi.

Toks filmo sužetą. Filmą kinematografijoje svarbus matymas. Filmą metu kas nors filmo veikėjas arba stebi, arba netyčia pamato, tačiau beveik niekad į juos nekreipia dėmesio, išskyrus filmą pradžią ir pabaigą. Kartais kas nors juos akivaizdžiai mato, bet visiškai nepastebi nenuoseklumų, pvz., Rygos picerijos automobilio atkampiuose Latvijos miškuose. Šunys, katinas, futbolo komanda, kelių darbuotojas, visas būrys policininkų, kupranugaris (net ir kupranugaris Latvijos kaime), mafijozai ar chuliganai, paukštis, sportininkai, miškininkai, futbolo žiūrovai ir t. t. juos mato. Juos pastebi tik vadybininkės Rygos ir Estijos picerijose, taip pat ir dvi moteriškės. Apskritai tik keturios moterys juos išidėmi: dvi – iš gerosios pusės, dvi – iš blogosios. Filmą pabaigoje jaunuoliai, ruošdamiesi apvogti kasą, žiūri pro langą ir mato baseine plaukiojančią vadybininkę (ta pati pajūrio žvejė), kuri nusisuka nuo jų ir intensyviai stebi žiūrovus iš filmo ekrano. Išplėtojama tematika, kad mes esame nuolatos stebimi.

Filmą jungia tradicinį pasakojimo stilių su avangardu. Kartais pasakojimas pateikiamas normaliu kameros vaizdu: matome veikėjas, jų nuotykius. Kartais rodomi tik charakterių nuotykių

Kadrai iš L. Pakalninės filmo „Picos“

aktorių dalyvavimo: ant picų metamas sūris, mėsa, taip pat ir atskiri daiktai. Nepavykęs bandymas išbrauti į seifą rodomas iš seifo vidaus. Kartais kamera rodo jaunuolius, pvz., aplytą automobilio langą ilgokai važiuojant keliu. Policininkai stebi greit važiuojančius automobilius, bet jų nestabdo, lyg laukdami greičiausio vairuotojo. Traktorininko veidą matome tik iš viršaus ir iškreiptai, pabrėžiant žaizdą pakaušyje. Montażas greitai keičiasi, kartais vaizdas su pašnekesiu apskritai nesuderinamas, o kitais atvejais – nuosekliai rodomas. Ilgai ir iš arti matome sunkvežimį plovykloje, vaikinams visiškai kita tema besikalbant: kyla klausimas, ar jie ten gavo darbą, ar ne?

Žiūrovams reikia nuolatos susigaudyti ir „išspręsti“ kameros vaizdus, kad būtų galima išsifruoti sužetą eigą. Kameros vaizdai taip pat dažnai iškraipo vaizdą: moteriškaitės iš pradžių rodomos nuo kulnų ir šlepečių, valgantys policininkai – iš pernelyg didelių sumuštinių perspektyvos, akcentuojami nuolat ištuštinti bei tušti degtinės buteliai ir stikliukai, vaizdai nuo grindų perspektyvos ir t. t. Filmą taip pat lydi latviškos roko ir hiphopo dainos, kartais prabylančios apie jaunimo neviltingumą.

Jaunuoliai, susidurdami su suaugusiais vyrais, rodo nuolatinį nepasitikėjimą bet koku autoritetu – tai būdinga tokio amžiaus vaikinams. Tačiau autoritetai juos taip pat ignoruoja. Jaunuoliai patys sprendžia savo reikalus, nors ir klaidingai, fantazuodami apie puikią ateitį. Jie pasimetę, be santykio

su psichologiniu tėvo archetipu. Kai reikia suteikti kam nors pagalbą, jie pasiūlo tinkamai, nors ir vaikiškai, pvz., pasiklydusį vaiką palieka prie trobos vartų. Moterys jų sąmonėje figūruoja kitaip. Jaunos moterys jiems patrauklios, nors jos – neprieinami seksualiniai objektai. Vaikai intensyviai stebi jaunas moteris, ypač jų drabužius, figūras, kulnus, o kitką jų aplinkoje ignoruoja. Jie nežino, kaip su moterimis elgtis. Dvi moteriškaitės juos pastebi ir nuoširdžiai džiaugiasi jų pagalba. Tačiau vaikai neužmezga su šiomis psichologinėmis motinomis jokio pastovaus ryšio. Jos jiems galėtų būti prieglobstis ir teigiama auklėjanti įtaka. Ironiška – moteriškaičių akivaizdoje jie pavagia antrą automobilį, ir šitokio poelgio moteriškės nesupranta.

1962 m. Latvijoje gimusi ir Sovietų sąjungoje studijavusi kinematografiją, Laila Pakalnina sukūrė filmo scenarijų ir režisavo filmą. Filmą įtaigus, reikalaujantis, kad žiūrovas išsiaiškintų sužetą. Iš esmės žiūrovams reikia sukurti savo kino „tekstą“ pagal pateiktus filmo duomenis. Tai vis dėlto nesudėtingas uždavinys išsilavinusiam žmogui: paaugliai, vaizduojami filme, ko gero, nepajėgtų išspręsti šio uždavinio. Jaunieji aktoriai Pauls Iklavs ir Reinis Stabins pirmą kartą vaidina filme. Jų atlikti vaidmenys kartais įtikinamai realistiški, kartais – šabloniški. Nepatyrę aktoriai itin vargsta su fantastiniais filmo elementais. Filmą skirtas pavaiduoti pasimetusių pirmąją postsovietinę kartą, siekiančių savo brandos atestato. □

Kultūros kronika

Balandžio 19 d. šiuolaikinio meno institucijos „Art in General“ projektų erdvėje „Musée Miniscule“ (New Yorkas) atidaryta Marijos ir Petro Olšauskų paroda „Ponia Bird“. Eksponuojama 2013–2014 m. specialiai šio muziejaus erdvei sukurta instaliacija ir šių metų pradžioje New Yorke 16 mm kino kamera nufilmuotas filmas. Marija Olšauskaitė (g. 1989) – menininkė, gyvenanti ir dirbanti Vilniuje. Olšauskaitė studijavo skulptūrą Vilniaus dailės akademijoje. Pastarojo laikotarpio parodos: personalinė paroda „Apvaliojoje studijoje“, Vilnius (2013); paroda „Aukcionas“, Šiuolaikinio meno centras, Vilnius (2012); personalinė paroda galerijoje „The Gardens“, Vilnius (2012), paroda „Ornamentas“, Nacionalinė dailės galerija, Vilnius (2012). Petras Olšauskas (g. 1987) – menininkas, gyvenantis ir dirbantis Vilniuje. P. Olšauskas studijuoja skulptūrą Vilniaus dailės akademijoje.

Balandžio 25 d. Stokholme prasidėjo Tarptautinis performansų festivalis PALS 2014. Lietuvai festivalyje atstovauja Vaida Tamoševičiūtė, festivalio metu ji atliks performansą „One more try“. Vienas iš festivalio tikslų – atrasti ir išryškinti unikalią performanso galimybę būti čia ir dabar šiuolaikiniame pasaulyje. Jo metu bus parodyti tarptautiniu mastu pripažintų menininkų, dirbančių performansų srityje, darbai. Šių metų festivalis truks tris dienas, jo metu ir viešose Stokholmo erdvėse bus atlikti įvairūs performansai: pavyzdžiui, švedų menininkė Elin Wikström tirs aplinkos objektų, kurioje vyksta veiksmas, tinkamumą arba netinkamumą, Johannes Bergmark atidarys akustinę vėjo studiją, Mada Zombie Stuart Lynch (Danija) provokuos juoduju humoru, absurdu etc. Lietuvai festivalyje atstovaujanti Vaida Tamoševičiūtė – viena aktyviausių šiuolaikinių menininkų, dirbančių performansų srityje. Ji taip pat yra performansų festivalio CREATurE, vykusio galerijoje „Meno parkas“ ir Fluxus ministerijoje Kaune, iniciatorių ir organizatorių.

Šiuo metu vykdoma agresija prieš Ukrainą nepalieka abejingų ir Lietuvos menininkų. Siekdami atkreipti dėmesį į svarbiausias vertybes, ir Lietuvos menininkai kviečia į specialią akciją – „Magnus Ducatus Artis Frumushika Nova 2010/2014“. „Magnus Ducatus Artis Frumushika Nova 2010/2014“ – tai tęstinis menų ir reakcijų į politinius įvykius vienijantis projektas. Prieš ketverius metus jis vyko Besarabijoje (Ukrainoje), kai buvo surengtas pleneras „Magnus Ducatus Artis – Frumushika Nova 2010“, kurio pagrindinė idėja buvo demokratiškos idėjų šalyje stiprinimas. Šių metų balandžio – gegužės mėnesiais Šv. Jono gatvės galerijos Vilniuje dauguma minčių ir idėjų, gimusių Besarabijoje, įgavo naujas kūrybines formas. Tapytojai Linas Liandzbergis ir Audrius Gražys eksponavo jau Lietuvoje sukurtas drobės, Arturas Valiauga, Vladas Braziūnas ir Alis Balbierius pirmą kartą Lietuvoje pristatė plenero metu sukurtas fotografijas. Galerijoje buvo galima išvysti ir plenero sukurtą dokumentinį Henriko Gulbino filmą. Kęstutis Vainis ir Gabrielė Žaidytė, prisimindami „Frumushikoje“ skambėjusius garsus, improvizavo parodos atidarymo metu, poetai Vladas Braziūnas ir Alis Balbierius skaitė savo eiles, o vaikams kurianti Ula Šimulynaitė pristatė plenero užgimusių knygą.

Balandžio 29 d. Berlyne, Kaizerio Vilhelmo Atminimo bažnyčioje (Kaiser-Wilhelm-Gedächtniskirche), surengtas akademinio mergaičių choro iš Vilniaus „Liepaitės“ koncertas. Programoje skambėjo Bacho, Calderos, Rheinbergerio, Scheidto bei Lietuvos kompozitorių kūriniai. Tai jau nebe pirma šįmet 50 metų jubiliejų švenčančio mergaičių choro studijos „Liepaitės“ kelionė į Vokietiją. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę pirmasis „Liepaičių“ choras lankėsi Vokietijoje 1997 metais ir užmezgė ilgą muzikinę tradiciją su Ute ir Johann-Friedrich Ritter šeima iš Kronberg, Taunus mieste, kurią tęsia iki šiandien. Jaunimo choras yra dažnas nacionalinių dainavimo renginių, tarptautinių festivalių ir konkursų dalyvis ir laureatas. 2003 metais „Liepaitės“ buvo apdovanotos aukso medaliu tarptautiniame Johanno Brahmsio konkurse Vokietijoje, 2004 metais – aukso medaliu tarptautiniame konkurse Prahoje, 2009 metais laimėjo didįjį prizą tarptautiniame konkurse „Mes – Lietuvos vaikai“ Vilniuje bei buvo apdovanotos ir kituose garsiuose tarptautiniuose chorų festivaliuose.

Lietuvos Teatro, muzikos ir kino muziejuje eksponuojama Prancūzijoje įsikūrusios organizacijos „Amiencom“ parengta kilnojamoji paroda, kurią sudaro apie šimtas Salvadora Dalí darbų, saugomų privačioje kolekciijoje. Eksponuojamas Dantės Alighierio poemos „Dieviškoji komedija“ iliustracijų ciklas, Italijos vyriausybės užsakytu 1951–1960 m. sukurtas S. Dalí, krikščionybės ir tikėjimo temų įkvėptas litografijų ciklas „Dvylika apaštalų, arba Apskritojo stalo riteriai“ (1977 m.), Pedro Antonijaus de Alarcono apysakos „El sombrero de tres picos“ („Trikampė skrybėlė“) ir to paties pavadinimo baletu iliustracijos (1959 m.), Renesanso menininko Benvenuto Cellinio autobiografijos iliustracijos (1945 m.), ilgametės S. Dalí sielos draugės prancūzų dailininkės, aktorės, dailininkės Amandos Lear litografija. Spalvingą grafiką parodoje „Materialusis siurrealizmas“ papildys proginiai medaliai, juvelyrikos dirbiniai, keraminės lėkštės iš serijų „Žaidimo kortos“, „Las Flores Dalinianas“, „Septyni menai“, S. Dalí išradingai dekoruotos pasitelkus siurrealizmo elementus, dailininko sukurtų pašto ženklų ir net vynu etikečių maketai. Šią parodą jau matė klaipėdiečiai – uostamiestyje ji sulaukė didžiulio susidomėjimo ir lankytojų antplūdžio.

Dieveniškės

Atkelta iš 4 psl.

Istoriniuose šaltiniuose pirmosios žinios apie Norviliškes sutinkamos XVI amžiaus pabaigoje. Pirmasis rūmų savininkas Vaitiekus Šorcas, kilęs iš Rytprūsių, ilgainiui kartu su žmona Dorota Zienovičiūte įsigijo nemažai valdų Ašmenos paviete. Po vyro mirties Dorota Šorcienė, norėdama, kad plistų katalikų tikėjimas, iš Vilniaus pasikvietė mažuosius brolius pranciškonus ir 1617 m. funkcinio aktu jiems užrašė Norviliškių palivarką.

Svarbiausias pastatas Norviliškių vienuolyno statinių ansamblyje buvo mūrinis vienuolynas. 1698 m. celėje, kurioje stovėjo skrynias su dokumentais, kilo gaisras. Vienuoliai spėjo užgesinti gaisrą, tačiau skrynioje buvę dokumentai gerokai apdegė. Dėl to kai kurių svarbių istorinių faktų šiuo metu atsekti neįmanoma.

1832 metais vienuolynas buvo uždarytas, vienuoliai perkelti į Naugarduko pranciškonų vienuolyną. Uždaryta ir bažnyčia. Carinė valdžia perėmė mūrinį vienuolyną, bažnyčią ir kitus pastatus. Po kurio laiko medinė bažnyčia buvo išardyta, rąstai nuvežti į Alšenus, ten iš jų pastatyta cerkvė.

1904 metais vienuolynas ir rusų kariuomenės pastatytos 2 aukštų kareivinės iš Karo ministerijos žinios perėjo Žemės ūkio ministerijai ir buvo atiduotas mergaičių žemės ūkio mokyklai. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, mokykla buvo uždaryta.

1919 metais vienuolyną ir kareivinių pastatų užėmė Surviliškių parapijos gyventojai, pageidaujantys atkurti Norviliškių bažnyčią. Po trejų metų ji buvo pradėta statyti (baigta 1928 metais).

Norviliškių pilis pradėta restauruoti 2002 metais ir jau po kelerių metų pakvietė lankytojus. Šalia pilies jau įvyko keli tarptautiniai muzikos festivaliai „Be together“, sutraukę daug garsių atlikėjų iš viso pasaulio bei tūkstančius klausytojų.

Šiandien pilyje sekmadieniais rengiami senoviniai pietūs, kurių metu lankytojai gali pasivašinti prieš kelis šimtmečius gamintais patiekalais. Sriuba patiekama iš duonos padarytuose indeliuose, vietoj lėkščių taip pat naudojamas duonos paplotis. Vaisinama troškintais kopūstais su vynuogėmis, grikių koše su vaisiais ir riešutais, kiaulienos kumpiu, o desertui pasiūlomi morkų ir obuolių blynėliai su vyšnių uogiene.

Greta Norviliškių pilies – išorinė Europos Sąjungos siena. Lydimi vienuolio, pilies lankytojai gali nueiti prie pat šios sienos, šalia kurios iš Lietuvos pusės yra kapinės. Baltarusiai, kurių artimieji palaidoti šiose kapinėse ir kurie neturi ES vizos, kartais meldžiasi anapus sienos ir iš ten perduoda gėles, kad kas nors padėtų jas ant kapų.

Apsilankymas vadinamojoje „Dieveniškių kilpoje“, kuri beveik 30 km nusidriekia į Baltarusijos žemių apsuptį ir apima 207 kv. kilometrų Lietuvai itin brangaus ir istoriškai svarbaus krašto, palieka daug nepamirštamų įspūdžių. Čia būdamas jautiesi tarsi šiek tiek kitokioje Lietuvoje – ir dėl ypatingos istorijos, ir geografinės padėties, ir dėl aplink skambančios lenkų kalbos. □